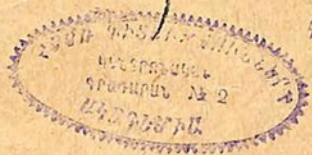

ԱՅ. ԶՈՐՅԱՆ

ՀԱԶԱՐԱՆ ԲԼԲՈՒՂ

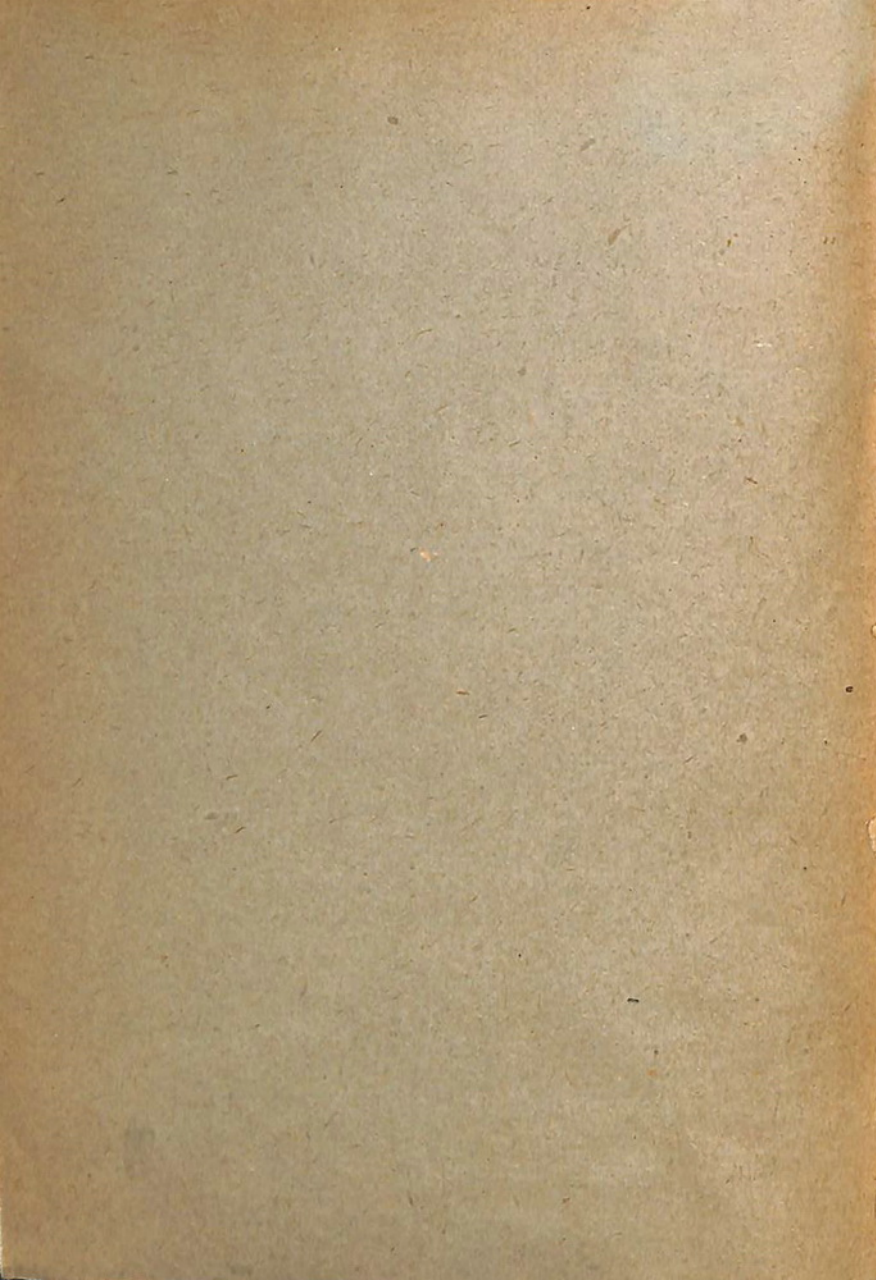
ՅԵՐԱԿՐՈՂ
ՀՐԱՏԱՌԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

A II
35306

290/10

Ի
Բաղադրյալ
Հա թրջիկ — յիժը
ՌՃԷԼՈՅ ՀԵՈՒ ՄԻԱԿԱՐԻՆ ԿՐԹԻԿ ԵՄԻՍԻՍ ԲԱՍՈՆ
Հաղիվ սկսել էր, ճերմակ ձերունին յերեմայ

Լինում ե, չի լինում մի թագավոր: Այս թագա-
վորն իր պալատի առաջ ունենում եմի մեծ այգի՝ աստ-
ծու բարիքով լիքը, այնքան առատ, այնքան հարուստ
ու դեղեցիկ, վոր աշխարհի ամեն կողմից մարդիկ դա-
լիս են տեսնելու: Ի՞նչ պատուհներ, ի՞նչ կանաչ, ի՞նչ
ձաղիկներ, աչքը բարին տեսնի: Ու այգու մեջ ել դան-
դակի պես մի աղբյուր: Բայց այդ այգու պատուհները
թագավորը վո՛չ ինքն ե ուտում, վո՛չ ել ուրիշի յե
տալիս: Յեվ ասն որերից մի որ աղքատի մինը դալիս
ե այգտեղ վողորմություն ուզելու: Թագավորի այգե-
պանը, ինչպես ուրիշներին, սրան ել վոչինչ չի տալիս
և դեռ բարկանում ե ու քշում:

— Կո՛րիր, ասում ե, դու եյիր պակաս թագավորի
այգուց բան ուզես:

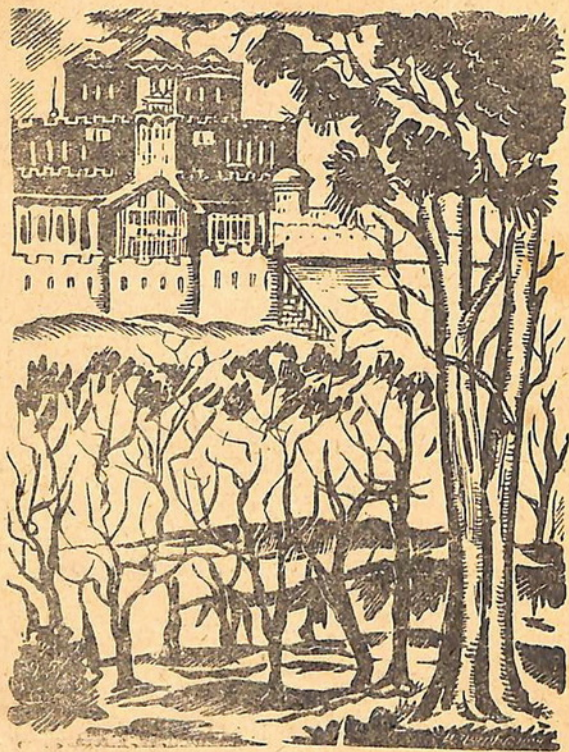
Յետ է դառնում աղքատն եստեղ ու անիծում.

— Թող չորանա ձեր այգին. պտուղ չտա ել յեր-
բեք, և հավիտյան կարոտ մնաք կանաչ ծառի ու
պտուղի:

Ասում ե, չի ասում, խոսքի կեսը դեռ բերանում,
և պահում են այգին վոխվեց — ծառերը տերե-
ցին և նորը չինել, է ու ձաղիկ խանձվեցին, կանաչ-
ֆանդեցին և նորից—թրը լաւ ամ:

Հա թրը՛ խկ — յոթը տարում նորը կանաչ ու լաւ:

Ոճեւուց հետ թագավորը նորից վնաց պոթճի և
հազիվ սկսել եր, ձերմակ ձերունին յերեվաց նորից:

Մարդիկ յերան ամեն կողմ և մ'ունեալի բցեցին:
Աղքատը չիրեաց: Չիեր հեծան ու սրացան ամեն
ճամբով:
Բայց աղքատի հետ
— Ինչ ասե՞լ

մենքը դան խորհրդի ու միաք անեն թե վոնց անենք,
վոր մեր աշգին կանաչի:

Ու կանչեցին յերկրի բոլոր գիտուններին և իմաստուններին բոլոր: Յեկալ հազար ջահել խելոք, յեկալ հազար ճերմակ մորուք: Խորհուրդ արին յոթը որ, խորհուրդ արին յոթը գիշեր ու առին.

— Թագաւորն ապրած կենա, պետք և շինել մի տաճար՝ հազար սյուն, քառասուն դմբեթ, մի աշնպխի տաճար, վորի նմանը չլինի ու աշնակ ազոթել ատաճուն, վոր նա գթա, աշգուն նորից կանաչ սա:

Հազարն կոչաւ թագաւորն աշ մաքին ու հիմք գրեց յեկեղեցուն: Կանչեց յերեք հարյուր հազար բանվոր, վոր քար կտրեն, յերեք հարյուր հազար մարդ, վոր քար կրեն, յերեք հարյուր հազար քարտաշ, վոր քար սաշեն, յերեք հարյուր հազար վարպետ, վոր պատ շարեն: Յեկան բոլորն ու թրը՛խկ հա՛ թրը՛խկ, թրը՛խկ հա թրը՛խկ — քար կտրեցին, քար կրեցին, քար սաշեցին, պատ շարեցին: Ու յոթը տարում կանգնեցրին մի տաճար. ի՛նչ տաճար, ինքն ազոթել եր վոր կար — հազար սյուն, քառասուն դմբեթ:

Յերբ ամեն ինչ յեղաւ պատրաստ, մեծ հանգեսով, յեպխսկոպոսով որհնեցին ու սծեցին, և թագաւորը կանգնեց ազոթի: Բայց հազիւ սկսել եր, բա՛ք բարձրացաւ տաճարում և մի ալեվոր յերեկաց նրան.

— Ամեն բան լաւ է, ստաւ, թագաւոր, տաճարիդ միաշն մի բան է պակաս:

Չարմացած թագաւորն ուղեց հարցնել, թե ի՞նչ և պակաս, — բայց ծերունին ինչպես յերեկացել եր, աշնպես էլ աներեւոյթացաւ հանկարծ:

Մյուս որը թագաւորը հրամայեց քանդել յեկեղեցին և նորը շինել, վոր վոչ մի բան պակաս չլինի:

Քանդեցին և նորից — թրը՛խկ հա թրը՛խկ, թրը՛խկ հա թրը՛խկ — յոթը տարում նորը կանգնեցրին:

Ոճեւոյց հետ թագաւորը նորից պնաց ազոթի և հազիւ սկսել եր, ճերմակ ծերունին յերեկաց նորից:

— Թագաւոր, ասալ, ամեն բան յով է, տաճարիդ միայն մի բան է պակաս...

Թագաւորն ելի ուղեց հարցնել ինչ, բայց ծերուն ին առաջվա պես չքայցաւ նորից:

Թագաւորը հրամայեց կրկին քանդել տաճարը ու նորը շինել, վոր վոչ մի բան պակաս չլինի:

Կրկին քանդեցին ու յոթը տարում կրկին նորը շինեցին:

Դարձյալ ոճեցին ու Թագաւորը յեկավ աղոթքի:

Հաղիվ սկսել էր աղոթքը իրա, ճերմակ ծերունին յերեւակաց դարձյալ:

— Թագաւոր, ասալ, տաճարդ կատարյալ է, պայծառ, միայն մի բան է պակաս:

Այս խոսքի վրա Թագաւորը բռնեց նրան ու «ի՞նչն է պակաս, ասա՛», հարցրեց:

— Թագաւոր, ասալ ծերունին, — աղոթքով այգին չի կանաչի. աղոթքի տեղ ուրիշ բան է հարկաւոր:

— Ի՞նչ, ի՞նչ, — հարցրեց Թագաւորն անհամբեր. — ասա տեսնեմ, ո՞վ ծերունի. դրա համար յես չեմ ինայի իմ արքայական դանձն ու վոսկին, միայն թէ իմ այգին առաջվա նման կանաչի նորից:

— Վոչ, Թագաւոր, — ասալ ծերունին. — Նա ձեռք չի բերվի դանձով ու վոսկով և վո՛չ ել արքայական խոսքով... Քո տաճարին և այգուն հարկաւոր է Հաղարան Բլբուլ:

— Իսկ վո՞րանդ է դա, վորտեղի՞ց բերենք այդ Բլբուլը, — հարցրեց Թագաւորն ուրախ:

— Ով Թագաւոր, ասալ ծերունին, հեռու յե նա. պետք է դնալ Չոր-Չորստան, Անդ-Անապատ, ուր քարվան չի ջոշում, վոր հավք չի թոշում, այնտեղ, ուր յերբեք մարդու վտոք չի տեսել. իսկ ճամբեն նրա ծածկված և արյուններով, դիակներով, և վոչ մի հողածին դեռ չի հասել այնտեղ...

Ասալ ծերունին ու անհետացաւ նորից:

Թագաւորը մնաց մենակ իր մտքերի հետ: Տխուր-

արտում միտք եր անում, թե վո՞նց բերի Բլբուլը Հա-
զարան, վոր իր այգին կանաչի նորից: Տխուր-արտում
միտք եր անում որեր, ամխաներ... Միտք եր անում ու
հարլում...

2

Այս թագավորն ուներ յերեք տղա՝ Կարին, Չարին
ու Արին: Յերկու մեծը խելոք էյին ու թագավորի սի-
բելին, իսկ փոքրը խելքից պակաս եր ու հիմար: Մինչ
մեծերը նստում վեր էյին կենում իշխանների ու մեծա-
մեծների հետ, կոխվ էյին գնում ու վորսի, նիզակ էյին
խաղում ու ջիբիդ, փոքրը՝ Արին գնում նստում եր
ծառա մարդկանց մոտ ու խաղում նրանց յերեխանց
հետ: Ու այդ պատճառով պալատում վոչ-վոք չեր սի-
բում նրան: «Հիմար ե» ասում էյին ու թողնում, վոր
գնա ծառա մարդկանց մոտ: Ու ամբողջ որը գոմում,
ախոռում, չեր ել նայում ի՞նչ ե կատարում իրենց
պալատում: Այն ինչ մեծ յեղբայրները հենց վոր տե-
սան իրենց հորը արտում, ծունկ չորեցին նրա սուաջ ու
հարցրին տխուր.

— Ի՞նչ վիշտ ունես, հայրիկ, ասա՛ մեզ, ի՞նչ իղձ ու-
նես — մենք կատարենք:

— Վիշտս խորն ե, — ասավ թագավորն ու արն-
քաց, — ե դուք չեք կարող այն բուժել, իսկ իղձս —
անհասնելի...

— Ասա՛, հայրիկ, ասա՛ ինչ վոր ունես: Ի՞նչ վոր
ասես մենք կկատարենք, ի՞նչ վոր ուզես մենք կրե-
րենք...

Վորդիքն այսպես շատ վոր խնդրեցին, թագավորը
սիրտը բաց արավ ու բոլորը պատմեց, թե այսպես ու
այսպես վորպեսզի մեր չորացած այգին կանաչի,
պետք ե բերել Բլբուլը Հազարան:

— Մենք կրեւենք, սաին Սարին, Չարին միասին:

— Բայց հեռու յե, վարդիք, ու ճամբեն նրա մութ
ու անհնայա: Պեռք ե գնալ հեռու, հեռու — Չոր-Չորս-
տան, Անդ-Անապատ, ուր քարվան չի քոչում, ուր
հալք չի թոչում...

— Մենք կրեւենք, սաին Սարին, Չարին ու վեր
կացան, զբահ հազան, զենք կապեցին, ձիեր հեծան,
պաշար առան, ճամբա քնկան:

Այդ ժամանակ Արին խազ եր անում ախոտում:
Հենց վոր լեց յեղբայրներն ուր են գնում, ինքն ել
զբահ հազամ, զենքեր կապեց ե ձի նստեց ու միացալ
նրանց:

— Վոչինչ, թող գա, սաին յեղբայրները, ճամբին
մեզ ծառայութիւն կանի:

Ու յերեքով գնացին:

Գնացին, գնացին, որեր, գիշեր գնացին, գնացին
դեպի հեռու, հեռու — Չոր-Չորստան, Անդ-Անապատ,
ուր քարվան չի քոչում, ուր հալք չի թոչում:

Գնացին տեսան յերեք ճամբա — մեջտեղը մի ծե-
րունի նստած:

— Բարի աջողում, պապի, սաին:

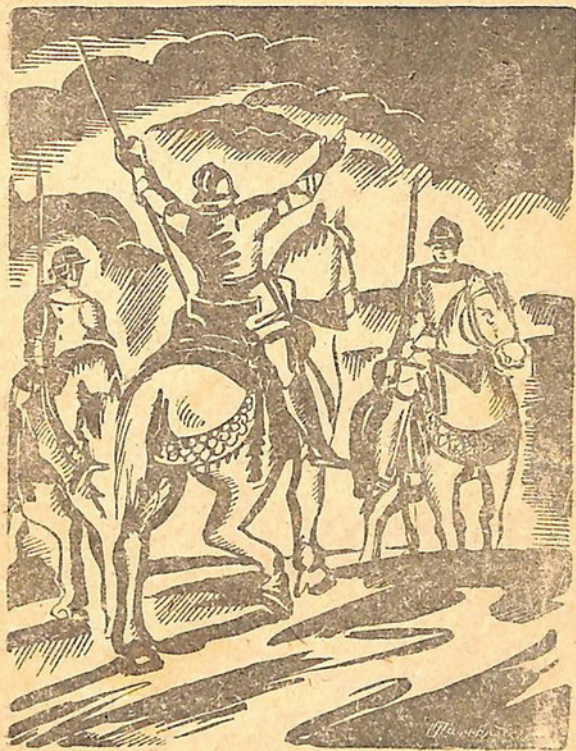
— Բարին ձեր արեին, տղերք:

— Մի սոս մեզ, սպալի, ո՞ւր են գնում այս ճամ-
բաները ջոկ, ու ի՞նչ ճամբաներ են սրանք:

— Այս մեկը, սոսով ծերունին, գնում ե Բաղդադ.
սրանով հազարը գնում ե, հազարը դալիս. այս մյուսը
գնում ե Սորասան, սրանով հազարը գնում, մինը
գալիս. իսկ այս վերջինը... շատ դժար ճամբա յե այս
վերջինը... Սրանով ո՞վ գնաց, հուր-համբալան կեր-
թա՛, կերթա՛, ել չի՛ դառնա...

Յեղբայրներն այտեղ կանգնեցին ու միտք արին,
թե վոր ճամբով գնան:

— Յեկեք դուք գնացեք Բաղդադ ու Սորասան, ա-
սում ե Արին, յեա ել կերթամ ես ճամբով, վոր ով
գնում՝ յեա չի դառնում:

— Լալ, տաին յեղբայրները և ուրախացան. իրենց մաքում, վոր կազատվեն, վերջապես, հիմարից, ու յերեքը միասին պայծամ դրին, թե ո՛վ չուա վերագառնա — աչտակ սպասի մշուսներին:

Ասին, համբուրվեցին ու ճամփա ընկան:

Մեծ յեղբայրը գնաց դեպի Բաղդադ. գնաց ճանապարհի կիսին հանդիպեց մի քյոչկ ու սորայիկանդենց ու մտածեց. «Ձուր, ասալ, ինչո՛ւ դնամ

սարսնվեմ, լալ ե մտնեմ այս սարայր ծառայություն
անեմ, ապրեմ»...

Միջնեկ յեղրայրն ել դնաց դեպի Խորասան: Գնաց,
դնաց — շատն ու քիչը ճամփան գիտի — դնաց շատ
փորձանքների մեջ ընկավ, ձին ու չորերը ծախեց կե-
քավ և, վերջը, չփիւ պես աղյուր, ընկավ Խորասան ու
դարձավ բաղնիսի ծառա:

Սրանք թող մնան իրենց գործին, մենք յուր տանք
փոքր յեղրորից:

3

Յեղրայրներից բաժանվելով դնաց Արին, գնաց
դնաց այն տեղերը, ուր չորաստան է, սնասպաս, ուր
քարվան չի քոչում, ուր հալք չի թռչում: Գնաց հա-
սավ մի աշխարհ, ուր կարմիր եր ամեն ինչ. ալ կար-
միր եր հողը, կարմիր եր ծառ ու քար, ալ կարմիր եր
յերկինքը ու արևը պայծառ... Գնաց, գնաց, շատն ու
քիչն ինքը գիտի ու իր ձին, գնաց, մին ել տեսավ
մի սպարանք: Ի՞նչ սպարանք — սմբողջը գմբուխա
ու լալ, հակինթ, արմատ ու գոհար. փայլիլում է
արեվի տակ կարմիր փայլով հրեղին. ինքը յերկինք
է հասնում, բայց վոչ դուռ ունի, վոչ պատուհան:

«Ո՞վ է, տեսես, աղբում աչտեղ», ասավ Արին
ինքն իրեն, ու նայեց վերեւ, ներքեւ, մարդ-չերեւիաց
վոչ մի տեղ: Մին ել — ահա՛ մի — փերի... փերի մի
ասի — մի լուս արեղակ — ձայն է տալիս վերեւից:

— Ո՞վ ես դու, խեղճ տղա. սփռո՞ս քեզ, ջահել
տղա... Քանի՛ շուտ է հեռացիր, թե չե հիմի կարմիր
Դեւիլը կերեւիա...

— Ի՞նչ ես վախեցնում, փերի քոյրիկ, աստի
Արին ներքեւից. — դեռ մի պատիվը շատած, հացիք
կտորը չկերած, դառը չիրուխը չքաշած, ինձ վա-
խեցնո՞ւմ ես կարմիր Դեւիլով:

— Դու ինձ լսի՛ր, սոյ աղա, — ասով փերին զարհուրած, — չո՛ւտ հեռացիր այստեղից...

Բայց աղան կանգնել՝ չի շարժվում տեղից:

— Իսկ ո՞վ ես դու, փերի քույրիկ, — ասով Արին ներքեվից. — Ի՞նչ ես անում այս ամբոցում, վոր վոչ դուռ ունի, վոչ սլառուհան. ո՞վ ե քերել, ո՞վ ե փակել քեզ այստեղ:

— Ո՛ր, այ աղա, յես գերին եմ Կարմիր Դեվի, ասով աղջիկը լալով. — նա յեկավ մեր աշխարհն աշխարհեց, ինձ համբալից մեր տնից ու գերի բերեց: Դե չո՛ւտ, չո՛ւտ հեռացիր դու այս արյունոտ աշխարհից... Տես նրա կերած մարդկանց արյունից կարմրել են հող ու յերկինք, կարմրել են թուփ ու ծառ, կարմրել ե արեվը սլառու:

— Չո՛ւր ե, ասով, փերի քույրիկ: Ով ել կուզի թող դա — յես չեմ գնա: Յես չեմ թողնի քեզ մենակ: Պետք ե փրկեմ քեզ այստեղից:

— Աման, ասով փերին լալով. — մի տալ քեզ մահու բերան. թող յես մնամ այստեղ գերի, միայն դու ջահել կյանքդ փրկի...

Այսպես շատ խնդրեց, ազաչեց փերին, բայց հիմար Արին վոտ չփոխեց:

— Վոր այդպես ե, ասով փերին, արի պահեմ քեզ ամբոցում, վոր գեվը գա, քեզ չտեսնի:

— Ծնորհակալ եմ, ասով, փերի քույրիկ. յես հենց գեվի համար եմ յեկել. յես կմնամ այստե՛ղ, միայն ասա, թե վոր կողմից ե նա գալու:

Ասով-չասով, մին ել անա հողը շարժվեց դղրդոցով ու սարի գլխին գեվն յերեվաց իր ավարով. ձեռներին բռնել եր նա յերկու գերան, ամեն մինը քառսուն գազ, ու դրանց արանքն արել ամեն տեսակ շունչ ու գազան — վազր ու առյուծ, ինձ ու արջ, գել ու աղվես, յեղնիկ, յեղջերու, ել ի՛նչ իմանառ ինչ կենդանի — բոլորն այսպես կարմեջ արած բերում եր ամբոց: Ու այդ բոլորը կոնջում, ճչում ելին, վոտնում էլին աղեկատուր ու զարհուր:

Յեկավ դէր ինչպէս վարար մի դեռ, յեկավ ինչպէս ալավ բռնած կարմիր կրակ և գեռ հեռվից, աղին տեսավ թե չե, վորոտաց.

— Ո՞վ ես, ասավ, ո՞վ հողածին, վոր համարձակվել ես մտնել իմ հողը, մի՞թե իմ անունը չես լսել դու... Հապա չտեսար գյուղ ու քաղաք ամայի. վո՞նց չես տեսել վոսկորները ձորը լցրած... Բայց լայն ե, ասավ, քու վոտով ես յեկել, յերկար ժամանակ մարդու միս չեմ կերել...

— Դեռ մի դրանց ազատի, հետո խոսի, ասավ Արին ու իջավ ձիուց:

Դեվը ծիծաղեց.

— Ո՞վ չնչին մարդ, ասավ, ո՞վ ես դու, վոր համարձակվում ես այդպէս լեզու բանեցնել իմ դեմ. քանի հազար մարդ եմ կերել ու քեզնից ել կարիճ...

— Ով ել լինեմ, քո հոգեառն եմ յես, ասավ Արին ու կանգնեց համարձակ:

Մոնչաց դեվը, հուր ու կրակ թողեց բերանից. թողեց բերած դազաններին ու գնաց աղի վրա: Տարամ բերավ իր դերանը քառասուն դադ: Գետինը թնդաց. նրա հարվածից, հողն ու փոշին բարձրացան ամպի նման:

— Ափսո՛ս, ասավ դեվը, բան չմնաց այդ մարդուց, վոր մի համն առնեյի:

— Մեկ ել արի, ասավ Արին փոշու ամպի միջից:

Դեվը կոտորեց, դեվը փրփրեց, ու գնաց յեկավ այս անգամ հետու տեղից: Յեկավ ու դերանը զարկեց ուժով: Հողն ու փոշին դարձյալ ամպի նման բարձրացան յերկինք:

— Ափսոս, ասավ դեվը, գնաց կոտորվ հողածինը հողի մեջ, մի մաս միս ել չմնաց, վոր դնեյի ատամի տակ:

— Հա՛-հա՛-հա՛, ծիծաղեց Արին նորից փոշու ամպի միջից:

Դեվերը ծիծաղ չեն սիրում:

Այդ ծիծաղից չեղին ավելի կատաղեց, զեղին ավելի փրփրեց: Ու այս անգամ յերկու գերանն ել վրա բերավ: Սար ու ձոր դղրդացին, ու ել ավելի հող ու փոշի բարձրացավ յերկինք:

— Ախո՛ս, ախո՛ս, ասավ զեվր, այնպես զարկեցի, վոր հոտ քաշելու բան չմնաց: Ու մոտեցավ, վոր հոտ քաշի, ահասավ Արին կանդնած առաջին:

— Դե հիմա հերթն խմն ե, ասավ Արին ու նետն արձակեց:

Դեվր վոռնաց ու այս անգամ կրակի տեղ ծուխ արձակեց բերանից և թափալ-թափալ ընկավ գետին չունչը փչեց:

Այստեղ Արին կտրեց զեղի ախանջները ու տարավ կարմիր ամբոցում փակված աղջկան:

Փերին ուրախացավ ու փաթաթիլեց աղի վրով:

— Դե հիմի, ասավ, դու խմն ես, յես քոնը, արի պսակվենք:

— Ձե, ասավ Արին, — յես նպատակ ունեմ, պետք ե գնամ: Պետք ե գնամ բերեմ Բլբուլը Հաղարան, վոր մեր չոր այգին կանաչի:

— Վա՛յ, ասավ փերին, — մի՛ գնա, այ տղա. այդ ճամփան շատ դժար ճամփա յե: Արի, ավելի լավ ե, պսակվենք ու հանգիստ ապրենք մեզ համար:

— Ձե, ասավ Արին, դու խմ մեծ յեղբոր նշանածը կլինես: Յես ուխտ ունեմ, պետք ե կատարեմ:

Ու նշան տվեց, նշան առավ և ճամփա ընկավ գնաց նորից:

Գնաց զեպի հեռո՛ւ, հեռո՛ւ — Չոր-Չորստան, Անդ-Անապատ, ուր քարվան չի քոչում, ուր հավք չի թռչում...

Գնաց, գնաց, շատն ու քիչն ինքը գիտի ու իր ձին,
գնաց ընկավ մի աշխարհ, ուր սեղ եր ամեն ինչ. սեղ
եր հողը, սեղ—սեղ եյին ծառ ու քար, սեղ եր յերկին-
քը ու արեղ չկար:

Գնաց տեսավ մի սեղ ամբոց՝ դուռ—պատուհան
դրած—փակած: Հողնած, դադրած իջավ ձիուց ու ամ-
բոցի դուռը թակեց: Մին ել ահա՛ մի աղջիկ — ի՛նչ
աղջիկ — վոչ ուտես, վոչ խմես, կանգնես ու նրա յե-
րեսին մտիկ անես... այդ սեղ ամբոցում մի լուռ—ա-
րեգնակ... Յեկավ նազուկ քայլերով, դուռը բացեց
ու մնաց կանգնած:

— Բարի տեսանք, փերի քույրիկ, ասավ Արին ու
գլուխ տվեց:

— Վա՛յ, ասավ աղջիկը տրուր,— ո՞վ ես դու,
այ տղա. վոք քամին ե քեղ բերել, ո՞վ ե գրկել քեզ
այտակա... Ծուռ, շուռ հեռացիր, թե չես հիմա Սեղ
Դեղը կդա, պատառ—պատառ կանի քեզ...

— Փերի քույրիկ, ասավ Արին, դեռ մի պատիվդ
չառած, հացիդ կտորը չկերած, դուռը չերուխդ չքա-
շած — ինձ փախեցնում ես Սեղ Դեղով:

— Լսիր ինձ, այ տղա, չեմ խնայում քեզ հաց ու
պատիվ, բայց քանի դուխդ ուտերիդ ե, հեռացի՛ր
այտակա... Գիտեմ, տեսնում եմ հաղթել, անցել ես
կարմիր Դեղի յերկրից, բայց սա կարմիր Դեղի նման
չի: Սա մարդ ե կերել հազար—հազար, աշխարհներ ե
ավերել ու մոխիր թողել... Սա յոթը գլուխ ունի, յո-
թը բերան:

— Վնաս չունի, ասավ Արին, մի որ ծնվել, մի որ
պիտի մեռնենք. բայց մի ասա ո՞վ ես դու ե ին՞չ ես
անում այս սեղ աշխարհի, սեղ ամբոցում:

— Ախ, այ տղա, յես գերին եմ Սեղ Դեղի, ասավ
փերին բալով.— նա ավերեց մեր աշխարհն ու ինձ բե-
քեց իրեն գերի:

— Լաց մի լինի, փերի քույրիկ, — ասավ Արին աղջկան, — յես չեմ թողնի քեզ հասնող, միայն մի քիչ հաց տուր ուտեմ:

Աղջիկ-փերին շատ զարմացավ տղի վրա, ափսոսաց, բայց քանի վոր սոված էր — խղճաց ու կանչեց վերեւի:

Աղջիկը հաց բերավ, հաց կերան, խոսեցին, մին էլ ահա՛ տունը դողաց հիմքից:

— Այս ի՞նչ բան է, հարցրեց Արին, տունն ինչո՞ւ այսպես դողաց հանկարծ:

— Վայ, ասավ փերին, դեվը գալիս է, այ տղա-արի պահեմ քեզ:

— Ի՞նչ պահես, — ասավ, — գալիս է, թող դա: Յես հենց նրա համար եմ յեկել:

Մի քիչ կացան՝ դեվը յեկավ. յեկավ ինչպես մի սեղ սար: Յոթը գլուխ ունեւր, յոթը բերան: Յեկավ, բերեց անթիվ անասուն ու դադան, բերեց լցրեց գոմերն ու յեկավ վերեւի: Ու հենց վոր տեսավ աղին, մոնչաց յոթը բերնով:

— Ո՞վ ես, ասավ, ո՞վ հողածին: Հավքն իր թեվով, ոճն իր պորտով չի յեկել այստեղ, դու ի՞նչպես համարձակվեցիր... Միթե իմ անունը չե՞ս լսել դու...:

— Լսել եմ, ասավ Արին, ու յեկել եմ քու դեմ կռիվ:

Դեվը ծիծաղեց. — հա՛-հա՛-հա՛:

— Կռիվ, ասավ. — հիմի կուզե՞ս, թե՞ առաջուտ:

— Դու գիտես, ասավ Արին:

Դեվը թե՛ մեր մեջ աղաթ կա, վոր յեկվորին պահեսք, պատվենք, առաջուտը կռվենք:

— Լավ, ասավ Արին, առաջուտը կռվենք:

Ասին, խոսին, հաց կերան միասին ու պառկեցին ջուկ սենյակներում քնելու:

Գիշերովա կիսին դեվը զարթնեց:

— Մա վոր, ասավ, իմ կարմիր յեղբորը հաղթել է, ինձ էլ կարող է վնասել. էլ ինչո՞ւ յեմ առաջուտը

Թողնում. դնամ հենց հիմի ուտեմ վերջացնեմ, յոթը տարի յե մարդու միս չեմ կերել:

Ու վեր կացավ լընգլընգալով զնաց դեպի աղի սենյակը:

Տունը նորից ժած յեկավ:

Տղան զարթնեց:

— Դեվը գալիս ե, ասավ:

Ասավ ու վեր թռավ տեղից: Թուրը հանեց ու կանգնեց պատի տակ:

Դեվը յեկավ ազահ բերնից թուր ու յորձունք թափելով: Յեկավ ու մոնչալով ընկավ քնած հյուրի տեղի վրա, վոր միանգամից կուլ տա նրան: Բայց վրա ընկնելու հետ Արին թուրը տարավ բերեց ու դեվի յոթը գլուխը մի անգամից ցած գլորեց:

Ու ցած գլորեց թե չե՝ լուսը — լուսը բացվի ձեր վրա, — արեվի լուսը բացվեց սեվ աշխարհի վրա: Լուսից զարթնեց աղջիկ-փերին, յեթավ տեղից՝ տեսավ գեվն ել չկա, ընկավ աղի վզով:

— Անհաղթ մնաս, ասավ, կորիճ աղա: Դե, յես քոնն եմ հիմա, դու իմը, արի սրակվենք:

— Չե, ասավ Արին, դու իմ միջնեկ յեղորը նշանածը կլինես:

Ու նշան տվեց, նշան առավ: Հետո լիջավ ներքև, ինչքան գազան, անասուն ու թռչուն եր բերել դեվը, բոլորին արձակեց — բայց թողեց գոմերից:

— Գնացեք, ասավ, նորից ձեր սարը, ձեր անասուր ու ձեր բները:

Բոլորն ուրախությունից ծուլ յեղան, ճիչ ու կանչ արձակեցին, պտտվեցին աղի գլխով և, ապա ամեն մեկը զնաց ի՛ր սարը, ի՛ր անասուր ու ի՛ր բուներ:

Յերեք որ Արին հյուր մնաց այստեղ, ու յերեք քրից հետո գրահ հագավ, զենքեր առավ, ձին հեծավ ու ասավ աղջկան.

— Դե, մնաս բարով, փերի քույրիկ, յես զնացի:

— Ուր, հարցրեց աղջիկը վախեցած:

— Գնում եմ, քույրիկ, Հաղարան Բլրուլը բերե-
լու:

— Վա՛յ, ասավ աղջիկը, մի՛ գնա: նրա ճամփան
չա՛տ ե դժար, անդառնալի: Հաղարներ են գնացել,
մինչև այսօր յետ չեն դարձել: Դու ի՛նչ սրտով կամ
ի՛նչ գեներով ես գնում: Արի, խեղճ գլուխդ մի տար
մահու:

— Պետք ե գնամ, քույրիկ, ասավ, վճոված րան
ե: Պետք ե գնամ Հաղարան Բլրուլը բերեմ, վոր մեր
այգին կանաչի:

Ասավ ու ճամփա ընկավ:

Ու գնաց նորից, գնաց Չոր-Չորստան, Անդ-Անա-
պատ, ուր քարվան չի քոչում, ուր հավք չի թռչում...

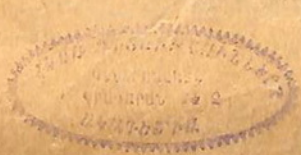
A II
35306

Գնաց, գնաց, շատն ու քիչը ճամփան գիտի, գնաց
ընկավ մի աշխարհ: Ի՛նչ աշխարհ. ամբողջն ավեր, ա-
վերակ, ամբողջը մարդու վոսկորներով ծածկված:
Ամեն մի քայլն անելիս, ամեն վոսկոր դարձուրելի ձայն
եր տալիս.

- Ո՞ւր ես գնում, խենթ աղա:
- Ո՞ւր ես գնում, հիմար տղա:
- Մահն ե կանգնած քո առաջ:
- Դարձի՛ր, դարձի՛ր, փախի՛ր շուտով:

Ու այսպես ահարկու կանչում եյին ամեն կողմից:
Ձին վախեցած ծառս եր լինում, կոծում եր սանձը յեր-
կաթե ու դողում բոլոր յերակներով, բայց Արին կանգ
չեր առնում, յետ չեր նայում:

— Գնա՛, գնա՛, իմ կապույտ, ասում եր նա ձիուն
ու ասպանդակում:

Ձին նորից առաջ եր վազում, և վոսկորները կան-
չում եյին ելի.

— Ո՞ւր ես դնում, անխելք տղա:

— Վա՛յ քեզ, ՚խենթ տղա:

— Վերագարծիր, հիմար տղա:

— Քատտուն գլխանի Սիպտակ ղեզի հողն և սա:

Ու այսպես կանչում եյին շարունակ, բայց տղան
չեր ըսում նրանց, իր Կապույտը քշում եր ու քշում:

Քչեց այսպես գնաց, ղեմը յելավ ճի սպիտակ

ամբոց: Ի՞նչ ամբոց, ի՞նչ ասպարանք — ամբողջը մար-
գու սխալտակ վտակորներէց ու գանդերէց շինած:

Գնաց կանգնեց Արին ամբոցի դեմ:

Այստեղ էլ մի աղջիկ յեկավ նրա առաջ — վտակի
մտղերն արձակ, դեմքը դարնան վարդ, ամեն աչքը տ-
րեւի հաս:

Յեկավ աղջիկն ու՝

«Վայ քեզ, խեղճ տղա, ասավ, մի՞թե դու այնքան
վտակորը չտեսար: Գնա յեկած ճամփադ, փախիր շու-
տով, քանի Սխալտակ դեմը չի գարթնել քնից»:

— Ա՛խ, փերի քույրիկ, ասավ Արին, դեռ մի պա-
տիվդ չառած, հացիդ կտորը չկերած, դառը չիբուխդ
չքաշած, ինձ վախեցնում ես Սխալտակ Դեմով:

— Ի՞նչպես չվախենաս, — ասավ, — անահ տղա,
տե՛ս ամբողջ յերկիրը ծածկվել է նրա կերած մարդ-
կանց վտակորներով: Տե՛ս, պալատ և շինել մարդկանց
գանդերից:

— Բայց ինչո՞ւ յե քեզ թողել կենդանի, ասավ Ա-
րին աղջկան:

— Ո՛ր, այ տղա, յես նրա դերին եմ, ասավ աղջի-
կը տրտում. — նա ջնջեց, սրբեց մեր յերկիրը, կերավ
ծնողներին ու քույրերին և ինձ բերեց իրեն դերի...
Բայց դու գնա, խեղճ տղա, թե չես, հիմի վտակդ վոր
ե կղարթնի նա... քառսուն գլուխ ունի, քառսուն
բերան:

— Ուր գնամ, ասավ Արին, յես հենց նրա համար
եմ յեկել: Գնա գարթեցրու թող դա կռվեմք:

Այստեղ վտակորները լեզու առան նորից.

— Վա՛յ քեզ, տղա, վա՛յ քու որին, արեւիկն...
Փախիր քանի շուտ և, փախիր, քանի չի գարթնել...

Շատ կանչեցին այսպես, բայց Արին ելի չչարժիկեց
տեղից, դեռ մի քիչ էլ առաջ գնաց ու ներս մտավ:
Գնաց տեսավ քառսուն ունկանի մի կաթնա, քառսուն
լիդր բրինձ մեջը. փլավ են յեկել, քառսուն հավ էլ
վրան դրել: Յերեք որ Արին հաց չէր կերել. փլավը

տեսաւ բերանի ջուրը գնաց: Առաւ կերավ ինչքան կարաց, բերանը սրբեց ու մի կողմ նստեց:

Դեմը դարձնեց, յեկավ ներքև:

— Մարդու հոտ եմ առնում, ասավ կնկան, ո՞վ կա այստեղ:

Մինչ վախեցած կինը կպատասխաներ, Արին կողքի սենյակից դուրս յեկավ:

— Յես եմ, — ասավ:

— Ո՞վ ես դու, — դարձացավ դեմը, — հավքն իր թեմով, ո՞՞ն իր պորտով չի դալիս այստեղ, դու ի՞նչ պես համարձակվեցիր...

— Յեկել եմ, ասավ Արին, քու դեմ կռիվ:

Դեմը հասկացավ, վոր դա իր յերկիրը դալուց առաջ սպանել էր իր Կարմիր ու Սեւ յեղրայրներին և հիմա յեկել է իր մոտ:

— Լավ, ասավ, կռիվ կուզես՝ կռիվ անենք: Արի դեռ մի հաց ուտենք, հետո կռվենք:

Նստեցին հացի: Արին կուշտ էր, բան չկերավ, իսկ դեմը քառսուն լիդր բրնձով վլավը առաջը դրեց, ամեն լիդրը մի բերանը կոխեց մի հավի հետ ու վեր կացավ: Վեր կացավ ու ձեռն ասավ իր դուրդը, վոր քառսուն լիդր էր կշռում:

— Դե, գնա՛նք, ասավ:

Արին ել առավ իր թուրը, յեկավ նստեց իր Կապույտին, ու դուրս յեկան հրապարակ:

Նորից դեմնի տակից ու յերեսից դարհուրելի ձայներ:

— Վա՛յ քեզ, խեղճ տղա:

— Վա՛յ քու ոտին, արեվին:

Խոսողն ելի վոսկորներն ելին:

— Հերթը հիմի ի՞մն է, թե քունը, ասավ դեմը:

— Քոնն է, ասավ Արին, — յես քո հյուրն եմ:

Դեմը գնաց քառասուն-քառասուն քայլ հեռու:

— Դե, պատրաստ կաց, ասավ, դուրդը յեկավ:

Ու դուրդը գցեց մի ահագին ժայռի նման:

Բլրուլն առած գնաց Արին, գնաց հասավ կնոջ մոտ: Ուրախանար, ինչպէս նրա կինն ուրախացավ: Փաթաթովեց մարդուն, համբուրեց, տխուր սիրտը բաց յեղավ, վոր մարդը վերագարձել էր փորձանքներից ազատ: Նա ե՛լ ավելի ուրախացավ, յերբ տեսավ մարդը հասել է իր նպատակին՝ բերել է Բլրուլը Հագարան:

— Դե, Բլրուլ ջան, ասավ Արին, — մի խոսիր այս չոր սարերը կանաչեն:

Բլրուլը բերանը բաց արավ թե չե Սիպտակ դեմքի չոր, ավերակ աշխարհը կանաչեց ու կանաչների միջից նրա կերած մարդկանց վոսկորները ձայն տվին.

— Որհնյալ լինես, կտրիճ տղա. մենք հանդիստ ենք հիմա:

— Դե, ասավ Արին կնկան, — պատրաստվիր գընանք: Մեր չոր ալդին սպասում է այս Բլրուլին Հազարան:

Յեւ մարդ ու կին վեր կացան, դեմքի թանկագին բաները հալաքեցին, ուղտերին բարձեցին, իրենք ել ձիեր նստեցին ու — գըր՛նդ հա գըր՛նդ, գըր՛նդ հա գըր՛նդ — ճամփա բնկան դեպի Սեւ Դեմի հողը:

Այստեղ ել բլրուլը խոսեց, Սեւ Դեմի ավերակ աշխարհը կանաչեց, իսկ իրենք միջնեկ յեղրոր հարսին վերցրին, դեմքի թանկագին բաները նոր ուղտերի բարձեցին ու նորից — գըր՛նդ հա գըր՛նդ, գըր՛նդ հա գըր՛նդ — գնացին հասան կարմիր Դեմի հողը:

Այստեղ ել վերցրին մեծ յեղրոր հարսին, վերցրին դեմքի թանկագին բաները և նորից ճամփա բնկան:

Գնացին, գնացին հասան այն տեղը, ուր յեղրայրները բաժանվել էին իրարից:

Յերեք համփի մեջտեղը նստած էր ելի առաջվա ծերունին:

— Բարի աջողում, պապի, ասավ Արին:

— Բարով, հագար բարի, կտրիճ տղա, — ճանաչեց ծերունին նրան:

— Պատիւ, յեղբայրներս չե՞ն անցել այս կողմից, —
հարցրեց Արին:

— Չե, ասալ ծերունին, — այստեղից դեռ մարդ
չի անցել:

— Դե վոր այդպես ե, ասալ Արին, այս հարսներին
մտիկ արա, յես դնամ յեղբայրներիս յեակից:

— Շատ լալ, ասալ ծերունին, իմ գործն ե մտիկ
անել...

Յեւ Արին մնաս բարով արալ բոլորին ու ճամփա
ընկալ:

Գնաց, շատ քաղաքներ ման յեկալ՝ յեղբայրներին
չգտալ: Վերջը հասալ Խորասան: Գնաց մեկի տուն
հյուր ընկալ:

— Ձեր քաղաքում դարիւր մարդուն վո՞նց են դբա-
նում, — հարցրեց:

— Դա հեշտ բան ե, ասալ տանտերը, — մենք դա-
րիքների ժամ ունենք: Յեթե դարիւր ունես, առաւոտը
կերթաս մի յերկու յեղ կմորթես—կեփես, հետո ժամի
զանգերը կքաչես: Քաղաքում ինչքան դարիւր—պան-
դուխա կա կիմանան վոր իրանց ժամում պատարազ ե,
մատազ կա, կթափվեն կզան: Թե քու դարիքներին
զտնես, — ասալ տանտերը, — այնտեղ կզանես:

Մյուս որը Արին գիշերով գնաց յոթը յեղն առալ,
մորթել տվեց, յեփել տվեց ու առաւոտը վաղ ժամի
զանգերը քաչեց:

Չանգերի ճայնը լսելուն պես ինչքա՛ն դարիւր կար
Խորասան՝ հալաքվիցին յեկան ժամ: Արին իրա ձեռքով
մատազ բաժանեց: Յեկան անցան հարյուր հազար դա-
րիւր — յեղբայրները չկային: Վերջը՝ մատաղը հատնե-
լու վրա եր — միջնեկ յեղբայրը յերեկաց: Տեսալ,
կանչեց իրա մոտ, մատաղ տվեց, գինի տվեց ու հարց-
րեց.

— Ճանաչո՞ւմ ես ով եմ յես:

— Չե, ասալ, ի՞նչ իմանամ դու ով ես:

— Իսկ դու վճճրանդ ևս ծառայում, հարցրեց Արին յեղբորը:

— Յես, ասավ, բազմիսում. մոխիր թափող և՛ մայնակ:

Արին վերցրեց սրան ու յեկավ բազմիսի տէրոջ մոտ:

— Սրա վարձը տուր, ասավ, յես սրան ասնում և՛:

— Սա քս ի՞նչն է, վոր սրան տանում էս, — հարցրեց բաղնիսի տերը:

— Իմ յեղբայրն է, սասա՛վ Արին:

— Դու ո՞վ ես, վոր իմ յեղբայրն էս, հարցրեց միջնեկը՝ Չարին:

— Յես Արին եմ, սասա՛վ:

Չարին չհավատաց:

— Թե իմ յեղբայրն էս, սասա՛վ, — դե տա տեսնեմ մենք ինչո՞ւ համար ենք դուրս յեկել մեր յերկրից:

— Հազարան Բլբուլի համար, սասա՛վ Արին. — Արդեն բերել եմ:

— Ուր է հապա, հարցրեց Չարին:

Արին թե՛ մեր բաժանման տեղումն է, ծերունու մոտ:

Այստեղ յեղբայրները ճանաչեցին իրար: Բարետո՛վին, բարե առան, ինչպես կարգն է:

Արին Չարու հին չորերը հանել տվեց, դեն ածա՛վ, նոր չորեր հագցրեց ու ճամփա ընկան:

Գնացին այսպես մեծ յեղբորն ել գտան ու յերեքով, ձիեր հեծած, յեկան հասան յերեք ճամփի գլուխը: Յեկան տեսան հարսներն այստեղ:

Արին յեղբայրներին ցույց տվեց Հազարան Բլբուլը և հետո ամեն մեկին իր նշանածը տվեց:

Բայց մեծ յեղբայրը՝ Սարին, դժգոհ մնաց:

«Տես, — սասա՛վ ինքն իրեն, — ամենից գեղեցիկն ինքն է վերցնում, մեզ ինչ է տալիս»:

Մի քիչ հանգստացան այստեղ, հաց կերան, հետո վեր կացան, ծերունուն շնորհակալություն արին, նոր քարվան կապեցին ու — զբը՛նդ հա զբը՛նդ, զբը՛նդ հա զբը՛նդ — ճամփա ընկան դեպի իրենց յերկիրը:

Այս աշխարհում ի՞նչն է հաստատ, ի՞նչն է ու-
 ժեղ... Սեր, ընկեր, յեղբայր — վո՞րն է հաստատ:
 Իմաստուն ել լինես, չես կարող պատասխանել: Հաս-
 տատն այն է, վոր այս աշխարհում վոչինչ չկա հաս-
 տատ: Չա՞րն է ուժեղ, թե՞ բարին — իմաստուն ել
 լինես, չես կարող պատասխանել:

Այսպես շարքով քարվան կապած գնացին յեղ-
 բայրները: Գնացին հասան մի ծովի: Պարզ ջրերը փր-
 փուր կապած դարկվում են ափերին: Չարկվում են ու
 խշխշում: Խշխում են ու հանդարտ-հանդարտ յես
 գնում:

Չուլալ ջրեր, հոգնած մարդիկ ու շոգ որ:

— Յեկեք լողանանք, ասավ մեծ յեղբայրը:

— Լողանանք, ասին Չարին ու Աբին:

— Թող հարսները առաջ գնան, ասավ մեծ յեղ-
 բայրը, — մենք լողանանք, հետո կհասնենք նրանց:

Հարսները Բլբուլն առած, քարվանի հետ առաջ
 գնացին. յեղբայրները հանվեցին ու մտան ջուրը:

Ծովի ջուրը փրփուր կապած հանդարտ-հանդարտ
 դարկվում էր ափերին և յեղբայրները շրփ-շրփ լողա-
 նում էյին միասին: Մին ել մեծ յեղբայրը միջնեկին.

— Լսիր, ասավ, — արի սրան խեղդենք, ԲԼԲՈՒԼԸ
 մենք տանենք:

— Չե, ասավ Չարին, — ինչ ել լինի մեր յեղբայրն
 է, մեղք է: Լավ է ձեռն ու փոտը կապենք, աչքերը
 հանենք, թող մնա:

— Այդ լավ ասիր, ասավ մեծ յեղբայրը Աբին:

Ու ջրից դուրս յեկան թե չե, յերկուսով բռնեցին
 յեղբորը, ձեռներն ու վոտները կապեցին, դրին գետին,
 աչքերը հանեցին, թողին այդտեղ ծովի ափին, շորերը
 ծովն ամին ու իրանք գնացին: Գնացին հասան քարվա-
 նին:

Հարսները տեսան յերկուսով են, հարցրին.

— Բա Արինն ո՞ւր մնաց:

— Արի՛ն... սասալ մեծ յեղբայրը տխուր.— Յե-
րանի՛ չլողանայինք. սատանի վտարը կտարեր ջուրը
չմանեյինք... Արին խեղդվեց ծովում:

— Ինչ ել արինք հանել չկարացինք, սասալ միջնակը
արտում:

Հարսներն այստեղ «վա՛յ» ավին. դուրսներին ու-
րաց յեղան: Ու ամենից ավելի էրա Արիի կինը:

Վերջը յերբ յեղբայրները մխիթարեցին նրանց,
հանգստացան, կանգնած քարվանք նորից — զբը՛նդ հա
զբը՛նդ — շարունակեց ճամփան:

9

Նրանք դեռ ճանապարհէ կիսին ելին՝ լուրը հասալ
Թաղավորին, թե վորդիներդ գալիս են ու բերում են
Բլբուլը Հազարան:

Թաղավորը, ինչպէս կարգն է, իր մեծամեծներով,
գինավառ դորքով ու մեծ թողովրդով գնաց առաջ:

Յերկու կողմից զբնդոցով, շխչխկոցով յեկան
հանդիպեցին իրար: Պատիվ ավին, սլատիվ առան ու
հանդեսով, յերգով, կանչով մտան քաղաք:

Գաղաքումն էլ մարդ չմնաց, հարյուր սարվա ծե-
րերն էլ վտաքի յելան Հազարան Բլբուլը տեսնելու:
Կուռը, փողոց լցվեց մարդով, և բոլորը ծափ զարկե-
ցին ու կանչեցին.

— Կեցցե՛ քաջն Սարին:

— Կեցցե՛ քաջն Չարին:

— Կեցցե՛ Բլբուլը Հազարան:

Այսպէս յերգով, կանչով զորք ու թողովուրդ, ինչ-
պէս վարար մի գետ, գնացին տաճար: Բլբուլն իր
գանդակով դրին սեղանին:

Այստեղ միայն թաղալորը հարցրեց վորդինեբին,
թե հապա ս՞ըր ե Արին:

— Նա ծովում խեղդվեց, հայրիկ, ասին յեղբայր-
ները ակուր:

— Իսկ այս յերեք աղջիկն ո՞վ են, հարցրեց թա-
ղալորը նորից:

— Այս մեկը, պատասխանեց մեծ յեղբայրը՝ Խա-
րին, — իմ նշանածն է, այն մյուսը՝ միջնեկ յեղբորս,
իսկ սա յեւ, ցույց տվեց Արիի կնկան, աղախին է քեզ
համար...

— Սո՛ւտ է, ասալ փոքր հարսը թաղալորին:

Թաղալորն այստեղ մատը կծեց:

— Իսկ Հազարան Բլբուլը ձեզանից վո՞րը գտալ:

— Յե՛ս, ասալ մեծը:

— Յե՛ս, վրա բերեց միջնեկը:

Թաղալորը նորից մատը կծեց:

— Ինչպես տեսնում եմ, ասալ, ձեր մեջ վեճ կա:
Դե միենույնն է, ասալ, ով բերել է, թող նա յեւ խո-
սեցնի բլբուլը:

— Յե՛ս, առաջ յեկալ մեծը՝ Խարին:

— Դե խոսեցրու, — ասալ թաղալորը, — խոսեց-
րու, թող յոթը տարվան մեր չոր այդին կանաչի:

Խարին բարձրացալ սեղան:

Չորք ու ժողովուրդ այստեղ նորից իրար անցան,
ծափ զարկեցին ու կանչեցին.

— Կեցցե՛ Խարին, կեցցե՛ Խարին...

— Կեցցե՛ Բլբուլը Հազարան...

Խարին մտեցալ բլբուլին, դուռնի տվեց, ինչպես
կարգն է, ու ասալ.

— Բլբուլ, խոսիր, թող մեր այդին կանաչի:

Բլբուլը դուռնի թափ տվեց ակուր ու ձայն չհա-
նեց:

Առաջ յեկալ միջնեկ վորդին:

— Տեսա՛ր, հայրիկ, ասալ, տեսա՛ր, վոր յես եմ
բերել:

— Դե խոսեցրու, սասալ հայրը, խոսեցրու թող յո-
թր տարվան մեր չոր այգին կանաչի:

Յեւ Չարին բարձրացաւ սեղան:

Չորք ու ժողովուրդ էլի իրար անցան, ծափ զար-
կեցին ու կանչեցին.

— Կեցցե՛ Չարին, կեցցե՛ Չարին:

— Կեցցե Բլբուլը Հաղարան:

Չարին մոտեցաւ բլբուլին, գլուխ ամեց, ինչպես
կանգն է, ու սասալ.

— Բլբուլ, խոսի՛ր, թող մեր այգին կանաչի:

Բլբուլն էլի տխուր թափ ամեց գլուխը ու ձայն
չհանեց:

- Ծափ ու ծիծաղ ընդհատվեց:

Բոլորն ընկան մտքերի մեջ:

Այգին չոր էր, չոր էլ մնաց:

Իսկ բլբուլը հարկում, մաշվում էր փանդակում,
և նրա զմբուխս ու լայ փետուրները թափվում էյին
որեցոր...

Սրանք թող մնան այստեղ, մենք լուր տանք փոքր
յեղրորից:

10

Այն ծովը, ուր յեղրայրները լողացան, ուր պարզ
ջրերը փրփուր կապած զարկվում էյին ափերին, այն
ծովի վրայով ճերմակ համբերի մի յերամ էր անցնում:
Մի պառավ մայր էր իր ձագերի հետ: Ծարան կապած,
ծովի յերեսն ընկած զնում էյին նրանք հեռու: Գնում
էյին, թեվին անում ու կզգում:

Գնացին այսպես հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, ու յերբ հասան
ժայրը ծովի՝ ձագերը ճչացին հանկարծ:

— Վա՛յ, մայրիկ, սաին, այս ո՞վ է ընկած այս-
տեղ:

Պառաւ ժայրը, վոր շատ յերկիրներ եր տեսել ու
շատ մարդ եր ճանաչում,

— Թագաւորի փոքր տղան է, ասալ:

— Բա ինչո՞ւ յե աշտեղ ընկել—մնացել:

Պառաւ ժայրը, վոր իմաստուն եր և ամեն ինչ գի-
տեր,

— Յեղբայրները, ասալ,— դրա ձեռն ու վտար
կապել են, աչքերը հանել ու թողել:

— Վայ խեղճ տղա՛, խեղճ տղա՛,— կղղայցին
ձուպերը մխասին.— Բա վո՞նց պիտի սա լավանա...

— Դա հեշտ բան է, ասալ ժայրը,— յես իմ թե-
վից մի փետուր կըքեմ, աչքերն ել իր կողքին են, թող
տեղը դնի ու փետուրը քսի աչքերին:

— Իսկ թոկերը վո՞նց անի, մայրիկ:

— Այն ել դուք գնացեք կտցով պոկեցեք:

Չաղերը Կողմացին աղին, ցած իջան և կտուցներով
սկսեցին քանդել—պոկել նրա ձեռներն ու վոտները կաշ-
կանդող թոկերը:

Յերբ ձեռներն ազատեցին կապից—կապանքից,
Արին ձեռը տարավ աչքերը դտավ, տեղը դրեց ու
թուշունի փետուրը քսեց: Ինչպէս քնից զարթնես՝ աչ-
քերը բաց արալ ու լույս աշխարհը տեսալ: Վեր կա-
ցալ, ուղեց թուշունիներին շորհակալութուն հայտնել,
բայց նրանք ձերմակ յերամ կապած, ծովի վրիւտը
լանջով գնում եյին նորից...

Ու աշտեղից վեր կացալ Արին և մերկ ու մենակ
գնաց իր հոր քաղաքը: Վորովհետև տկլոր եր, ամօթից
չուղեց գնալ պալատ:

«Լավ է, ասալ, ծառա մտնեմ մի տեղ, վրաս գըլ-
խիս չոր անեմ, նոր գնամ»:

Ու գնաց մի հայթուխի մոտ:

— Բարի աջողում, վարպետ, ասալ, ծառա չե՞ք
վերցնի:

— Ինչու չե, ասալ, ինձ հենց ջուր կրող ու փայտ
ջարդող և հարկավոր:

Ու խոսեցին, պայժան կապեցին, և Արին յեղով
հացթուխի ծառա: Զուր եր բերում, վաճա եր Զար-
գում, փուռ եր վառում և հացուփոր ապրում:

Անցավ այսպես մի ամիս: Մի ուր ել հանկարծ քա-
ղաքի մարդիկ իրար գլխով գիպան և քաղաքը լցվեց
ձիչ ու լացով: Մարդիկ փախչում, պահվում եյին ամեն
կողմ:

— Այս ի՞նչ բան ե, վարպետ, ասավ Արին:

— Այ վա՛յ գլխիդ, — ասավ տերը, — ուղտի ախան-
ջումը քնած ես, ինչ ե, վոր չես լսել: Սիպտակ թա-
ղավորը հրե, իր բոլոր գեղերին հավաքել յեկել ե մեր
քաղաքը պատել:

— Ինչո՞ւ համար, ասավ, վարպետ:

— Ինչո՞ւ համար... քու գնչի համար, հիմար...
Թաղավորի տղերը գնացել են նրա Հաղարան Բլբուլը
բերել, նա ել յեկել հիմա բլբուլ բերողին և ուզում:

— Հա՛... դե վոր այդպես և, վարպետ, աս-
ավ, — արի գնա թաղավորի լավ ձիերից մինը իրն-
դրի, գնամ պատասխան տամ...

Վարպետը ծիծաղեց:

— Այ վա՛յ գլխիդ, — ասավ, — Սիպտակ թաղա-
վորին պատասխան տվողիս տեսեք: Պատասխան՝ թա-
ղավորի տղերը կարո՞ղ են նրան պատասխան տալ.
դու ո՞վ ես վոր, տղիք հիմար:

Ասավ վարպետն ու գուրս գնաց: Նրա հետեյից ել
Արին:

Գնաց տեսավ թաղավորի մեծ տղան, իր մեծ
յեղբայրը՝ Սարին, ձի նստած գնում և զեղլին պատաս-
խան տալու:

— Այդ ո՞ւր, թաղավորի տղա, ասավ Արին:

— Հեռո՞ւ, ասավ, տղիք հիմար. չես տեսնում
Սիպտակ թաղավորն յեկել՝ Հաղարան Բլբուլ բերողին
և ուզում...

Ասավ, մարտիով զարկեց Արուն ու ձին քեց-գնաց:

Գնաց քաղաքից դուրս յեկամ: Դուրս յեկամ ու ի՛նչ տեսամ: Ամբողջ դաշտը ճերմակել է Սիւրտակ թաղավորի սիպտակ վրաններից սիպտակ դորֆերից ու սիպտակ ձիերից: Ու ամեն կողմ սղոժուկ—դեմքերի քրքիջ, ձիերի խրխինջ:

Այդ վոր տեսամ ա՛հ կալամ սիրտը, թեքեց խկուռն ձիու գլուխը ու նորից յեռ յեկամ քաղաք, ձին թողեց վոր գնա սալսա, իսկ ինքը պահվեց անհայտ մի տեղ:

— Վա՛յ, կորամ մեր կարին, —ասավ թաղավորը, տեսնելով նրա անտեր ձին:— Դե, Չարի, հերթը քոնն է հիմի Սիպտակ թաղավորին պատասխան տալու: Դու յեռ բերել Բլբուլը Հաղարան, դու յել կաճող ես պատասխան տալ նրան...

Չարին իսկույն պահ հողամ, գենքեր առավ ու ձի հեծավ:

Ճամփին Արին մոտեցավ ելի:

— Այդ ս՞ր, թաղավորի տղա, — ասավ:

— Հեռո՛ւ, հիմար անասուն: Չե՞ս խմացել, վոր Սիպտակ թաղավորը Հաղարան Բլբուլ բերողին է ուղում: Գնում եմ պատասխան տամ: Հեռո՛ւ...

Ասավ, քաչեց մտրակը նրա թիկունքովը մեկ ու ձին քչեց—գնաց:

Գնաց դաշտը դուրս յեկամ, դուրս յեկամ ու ի՛նչ տեսամ:—Ամբողջ դաշտը ճերմակել է ձյունի պես Սիպտակ թաղավորի սիպտակ վրաններից, սիպտակ դորֆերից ու սիպտակ ձիերից: Ու ամեն կողմ խոտոց ու սղոժուկ — դեմքերի քրքիջ, ձիերի խրխինջ:

Ահից—յերկյուղից կապ ընկավ լեզուն, ձիու գլուխը թեքեց իսկույն ու նորից յեռ յեկամ քաղաք. ձին թողեց գնա սալսա, իսկ ինքն ամոթից պահվեց մի տեղ:

Մինչ այդ Սիպտակ թաղավորն սողանց տեսավ

ճարդ չի յերկում, նորից ուղարկեց մի նոր հրաման.

«Ահրջին անգամ ու կարական պահանջում եմ մի ժամվա մեջ տալ ինձ իմ բլրուլը բերողին: Հակառակին՝ շունչ չեմ թողնի այս յերկրում, քար չեմ թողնի քարի վրա»:

Սուդ ու շիվանն ընկավ քաղաք: Նորից վախ ու վախ: Նորից վախուստ ու պահուստ:

— Վա՛յ, մենք կորանք:

— Վա՛յ, մենք մեռանք:

— Թո՛ղ չքանար այդ բլրուլը:

— Չքվեք, կորչեք այդ բլրուլը:

Այդ ժամանակ Արին փոխ համար փայտ էր ջարդում, ու ջարդի ճայնից բան չէր լսում, բայց մեկ ել տեսավ վարպետը յեկավ վաղեվադ և ուզում է փոռոթ մանի: Արին այտակ ծիծաղեց:

— Ի՞նչ ես անում, վարպետ, ասավ:

— Չայնդ կտրի, շաշ մասխարա, ասավ վարպետն ահարեկ, — Սիպտակ թաղավորը զարու յե հիմի, քարը քարին չպիտի թողնի: Դու այտակ նստել փայտ ես ջարդում...

— Սիպտակ թաղավորը՝... Բա թաղավորի տղերքը պատասխան չովի՞ն:

— Ի՞նչ պատասխան, ի՞նչ բան, հիմար, գլխիդ ճարք տես, հիմա...

— Այդ չեղավ, վարպետ, ասավ Արին. — Արի գնա թաղավորին ասա մի ձի տա — գնամ պատասխան տամ:

— Գնա՛, կորի, հիմար, — ասավ վարպետը վախ միջից, — թաղավորի տղեքը չկարացին բան ասել, դու պիտի պատասխան տաս:

Այդ ժամանակ սուդ ու շիվանը քաղաքում ել տվելի մեծացավ: Մարդիկ իրար տրտրելով փախչում էին և անիծում Հազարան Բլրուլին ել, նրա բերողին ել:

Այդ վոր լսեց Արին, եւ չհամբերեց, մերկ ու տիկոր գնաց ուղից թազավորի մտա:

Գնաց գլուխ տվեց, ինչպես կարգն է, ու կանգնեց:

— Թազավորն ապրած կենա, ասալ, հրամանք արեք ինձ մի ձի տան — գնամ Սիպտակ թազավորին պատասխան տամ:

Օեր թազավորը չճանաչեց իր աղին:

— Դե, վորդի, ասալ, յես հույս չունեմ, թե մի բան անես, բայց գնա դամը, վոր ձին կուզես ընտրի ու, թե կարաս Սիպտակ թազավորին պատասխան տուր:

— Բայց, թազավորն ապրած կենա, ասալ Արին, յես մի պայման եմ գնում:

— Ասա՛:

— Յեթե յես, ասալ Արին, Սիպտակ թազավորին պատասխան տվի ու նա թողեց գնաց առանց մեր քաղաքը մնասելու, յերեք որ թազավորութունդ ինձ տուր, վոր ի՛նչ ուզեմ անեմ, վոր ի՛նչ դատեմ, դատեմ:

Թազավորն ստորագրութուն տվեց, Արին պայմանն առալ ծոցը դրեց, նետ ու աղեղը վերցրեց, ձին հեծալ ու գնաց:

Գնաց ուղից Սիպտակ թազավորի մտա:

Գնաց տեսալ նրա բանակում մեծ կեր ու խում — դեվերի զբբիջ, ձիերի խրխինջ:

— Ո՞ւր է թազավորն, ասալ:

— Հրե՛ իրա սիպտակ վրանում:

Քչեց գնաց սիպտակ վրան: Ներս մտալ ու, ամբողջ գլուխ տալու, կանդնեց Սիպտակ թազավորի առաջ:

Սիպտակ թազավորը բարկացալ այտուղ:

— Ինչո՞ւ, ասալ, ինձ գլուխ չես խոնարհում:

— Յես գլուխ խոնարհել չդիտեմ, ասալ Արին:

— Դե, լալ, ասալ դայրացած: — Դո՞ւ յես ինչ թազավորի փոքր տղան:

— Յե՛ս եմ :

— Դո՞ւ յես բերել իմ Բլբուլը Հազարան :

— Յես եմ բերել :

— Պատմիր տեսնեմ ի՛նչպես բերիր :

Արին պատմեց՝ այսպես, այսպես... Պատմեց ինչ յեղել եր, պատմեց այն բոլորը, ինչ յես պատմեցի ձեզ :

— Դե ինչպես բերել ես, ասով բարկացած, — աչնպես ել գնա յես բեր քու ձեռքով : Թե չես հոգ ու մոխիր կշինեմ ձեզ :

Արին ծիծաղեց :

— Հա՛-Հա՛-Հա՛... Վսնց թե յես բեր, ասով, — յես չեմ տա յես Բլբուլը Հազարյան : Կուխի կուպեա, կուխի անենք :

Թազավորները ծիծաղ չին սիրում :

Այդ ծիծաղի՛ց մռնչաց Սիպտակ թազավորը, բերեից ծուխ ու կրակ արձակեց, ուղեց բերնի հուրքով վառել նրան, բայց Արին նետը գրեց աղեղին : Լարեց աղեղն ու թողեց :

— Վը՛ղղ, — անցավ նետը :

Սիպտակ թազավորը դուռաց ահուելի ու թափուր վեց իր վրանում :

Նրա ձայնից իրար անցան բոլոր դեմերը՝ մեծ ու փոքր, և վո՛րը վոտավ, վո՛րը ձիով փախուստ ավին ու գնացին :

Գնացին նորից Չոր-Չորստան, Անդ-Անադաս, ուր քարվան չի քոչում, ուր հավք չի թռչում :

Լուրը բերին թազավորին : Թազավորը նորից յերգեցիկ խմբով, զինավառ զորքով ու մեծ ժողովքով գնաց առաջ :

Յեկան յերկու կողմից հանդիպեցին իրար, պատիվ ավին, պատիվ առան : Փող հնչեցին, ծափ գոթ կեցին ու կանչեցին :

— Կեցցե՛, կեցցե՛...

— Կեցցե՛ մեր զաջը...

Արին այտեղ մտեցա՛յ հորը:

— Ինձ ճանաչո՞ւմ ես, հայրիկ, հարցրեց:

— Չե՛, ասա՛յ, Թաղա՛վորը, չեմ ճանաչում:

— Յես ըու Արին եմ, ասա՛յ տղան:

Թաղա՛վորը չհավատաց:

— Դե փոր դու իմ փորդին ես, ասա՛յ, արի հա-

զարան Բլբուլին խոսեցրու, վար մեր չոր ալգին կանաչի նորից:

Չորք ու ժողովուրդ նորից գնացին տաճար:

Սառը տաճարում, վանդակի մեջ, բլբուլը նայում էր մաշված ու խեղճ:

Յեկավ Արին, սեղան յերավ, կանգնեց Բլբուլի առաջ, գլուխ ավեց, ինչպես կարգն է, հետո հանեց նրան վանդակից, թողեց ազատ ու ասավ:

— Բլբուլ ջան, խոսիր, թող յոթը տարվա մեր չոր ալգին կանաչի:

Ասավ—չասավ, խոսքի կեսը գեռ բերանում, վանդակից ազատված բլբուլն ուրախ թեմին ավեց ու յերդեց:

Այդ յերդեղն էր — մին էլ տեսան չոր ալգին հաղավ գմբուխա կանաչ. ծաղկեցին թուփ ու ծառ, ծաղիկները բացվեցին, սղը լցվեց հաղար. ձայնով, հողար ձեկով յերդեցին թուշունները վազուց լսած, և նրանց ձայնի վրա հողի միջից, քարը տակից գլուխները հանեցին նոր ծիլեր ու ծաղիկներ, և ցամաք սղբյուրը գրնդաց...

Այստեղ միայն թաղավորը տեսավ, վար դա իր վորդին և և ուրախացավ աշխարհովը մին, ու նրա հետ ամբողջ ժողովուրդը:

Այդ ժամանակ Արին ասավ.

— Դե, հայրիկ, իշխանությունն իմն է յերեք որ:

— Քոնն է, ասավ հայրը, և թո՛ղ լինի հավիտյան:

Նստեց Արին հոր տեղը ու յեղբայրներին կանչեց դատի: Յեկան նրանք՝ Ուարին, Չարին, ու ինդրեցին փոքր յեղբորից ներող լինի իրենց արածի համար:

— Հիմա յես սրանց ի՞նչ պատիժ տամ, հարցրեց Արին հորից:

— Ինչ վոր գիտես, վորդի, պատասխանեց հայրը ծեբ, — իշխանությունը քոնն է հիմի:

— Դե, քանի վոր, — ասավ Արին յեղբայրներին, — դուք ինձ չսպանեցիք, յես էլ ձեզ չեմ սպանի:

Խնդրում եմ միայն ամեն մեկդ ձեր կնիկը վերցնեք ու հեռանաք մեր յերկրից, և քանի յես կամ — ե՛լ իրավունք չունենաք այս հողը դալու:

Ասավ, յեղբայրները — Սարին, Չարին — սեփերես ու ամոթով թողին իրենց տունը հայրական, թողին իրենց յերկիրը, առան իրենց կանանց ու զնացին ստար, հեռու յերկրներ:

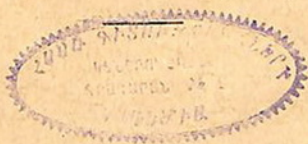
Իսկ ինքը — Աբին տեր դարձավ հոր աշխարհին, և նրա այգին, վոր միշտ փակ եր ժողովրդի համար, — բաց արավ ամենքի առաջ: Կանչեց բոլորին, և դրանց հետ բոլոր աղքատներին:

— Իուք, ասավ, գուրկ եք յեղել այս այգուց, ձերն ե, ասավ, այսուհետ... Ձերն են աղբյուրը, ծաղիկ, թուփ ու ծառ ու պտուղները բոլոր... Թող չլինի ել պտուղ խնդրող մուրացիկ ու մուրացիկ անեծք...

Ասավ ու ժողովուրդն այդ որվանից ամեն ոք ուրախ-ծիծաղ պտավում եր հով ծառերի մեջ, մախմուր կանաչներում, ծիծաղաձայն շատրվանների և զով աղբյուրների մոտ ու քաղում, վայելում եր պտուղներն անմահական... Իսկ Հողարան Բլբուն այնտեղ — այգում — յերգ եր ստում աւալսարից մինչ իրիկուն...

1923

Յերեվան

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220035306